

הי של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

כישראל ולמה לי קרא, ולפי האמור יש לומר, דהיינו טעמא משום דקי"ל ענני כבוד היו, ומבואר במדרש שערב רב לא נכללו בתוך ענני כבוד, כי לישראל ולכבודם נעשו, ומשום הכי סלקא דעתך להוציא את הגרים, שלא היו באותו הנס, קמ"ל. ושוב ראיתי כן בספר קרבן חגיגה (ס' פג דמ"ד ע"ב). ע"ש".

יג.
**"ר"י אומר מצות אוזב
 שלושה גבעולים ושייריו
 שניים וגרדומיו כל שהוא"**

מדוע איז דין גרדומין בשופר ולולב

החתם סופר בתשובותיו (יו"ד רנו) מביא שאלה שנשאל מהגאון רבי שלמה קלוגר אב"ד ברוד: מדוע לא מצאנו שלולב שנפחת שיעורו אחר נטילה יהיה כשר גם כאשר הוא עתה פחות משיעור, כשם שמכשירים גרדומי תכלת וגרדומי אוזב, ונאמר שגם גרדומי לולב כשרים, ומה שמצריכים שאורך הלולב יהיה דווקא ג' טפחים וטפח נוסף כדי לנענע יהיה זה רק בתחילת המצווה - אבל אם אחר שנעשתה המצווה נפחת שיעורו, יהא כשר. וכן בשופר.

וכתב על זה: "ומה שהקשה הרב ההוא מ"ש דלא מכשרינן גרדומי שופר ולולב דמכשירי מצוה ניהו. אי קושיתו מגרדומי תכלת, לא קשיא מידי דתכלת היא גופיה מצוה שהרי בעי עשיה לשמה, ואפילו למאן דאמר לאו חובת טלית הוא מ"מ מדבעי עשיה לשמה הוה מצוה בעצמו, וכיון שהוכשר תו לא פקע שם מצוה מיניה משום פחת שיעוריה, ואין הכי נמי אם נפחת החוט וכשר, ושוב מתיר הציצית וחוזר ותולה בבגד דהוה עשיה חדשה לא מתכשר הגרדום ההוא, מה שאין כן כל זמן שהוא עדין במצוותו הראשונה, וכל זה בתכלת שנתלה בבגד לשמה, מה שאין כן שופר ולולב שאין גופן מצוות אלא הלקיחה בלולב ושמיעה בקול שופר, וכל לקיחה ולקיחה וטוט וטוט מצווה בפני עצמה היא, לא שייך לאכשורי גרדומים, דהתחלה הוא ולא גרדומים, ופשוט. אך קושיית הרב עצומה מגרדומי איזוב, דדומה ממש ללולב ושופר ואפילו הכי כשר. ואולי שאני שירי טהרה דטפי עדיף". וסיים: "ומי שדעתו רחבה מדעתנו ישמיענו תירוץ הגון ונקבל באהבה".

**"ענני כבוד היו דברי רבי
 אליעזר רבי עקיבא אומר
 סוכות ממש עשו"**

לשיטתייהו אזלי

כתב מרן רבנו ז"ע במאור ישראל: "כן הגירסא לפנינו. ולפי זה יש לומר דלשטתייהו אזלי במאי דפליגי (לעיל ז:), דר"א סבירא ליה דירת קבע בעינן, ור"ע סבירא ליה דירת עראי בעינן, דלר"ע הרי היו צריכים לסתור סוכותיהם בכל מסעותיהם, וחוזרים ובונים אותם כשהם חונים, עד למסע הבא, והו"ל דירת עראי, ולר"א כיון שהעננים היו מקיפים אותם בכל משך תקופת שהותם במדבר, לפיכך דירת קבע בעינן. ולכן ר"א פוסל סוכה שאין לה גג, שאדרבה עיקר העננים היו מלמעלה לבל יכס שרב ושמש. אלא שלא יכון זה לפי ההלכה, דנקטינן בטוש"ע (סי' תרכה) כמאן דאמר ענני כבוד היו, וקי"ל סוכה דירת עראי בעינן. (ועוד שאף לר"ע דסוכות ממש היו, י"ל לפמ"ש בעירובין (נה:), כיון דכתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, כמאן דקביעי היו. ובירושלמי (פרק כלל גדול ה"ב בפסקת הבונה) פליגי בה אמוראי).

ויותר נראה שגרסת התורת כהנים עיקר, דגרסינן התם איפכא, דר"ע ס"ל ענני כבוד היו, ור"א ס"ל סוכות ממש היו, ולהכי פסקו הטוש"ע כר"ע דענני כבוד היו, דר"א שמותי הוא, וכמ"ש בנדה (ז:), ובפרש"י ותוס' שם. וה"נ לשיטתייהו אזלי לקמן (כז:), דלר"א אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו, ומשום דס"ל סוכות ממש היו, וכל אחד מסתמא עשה סוכה נפרדת לו ולבני ביתו. (וכמ"ש התוס' שם, דאמרינן תשבו כעין תדורו, דהוי דירה לכל בני הבית, וכמ"ש מהרש"ל שם). ולרבנן דרשי כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, שכל ישראל יושבים בסוכה אחת, דס"ל כר"ע שכל ישראל היו מוקפים כאחת בענני כבוד. וניחא בזה הא דדרשינן (לקמן כח:), כל האזרח בישראל לרבות הגרים, והקשו התוס' שהרי גרים דינם

יא:

**"זה אלי ואנוהו התנאה
 לפניו במצות"**

האם ואנוהו מדאורייתא או מדרבנן

הגרי"מ אהרנברג זצ"ל, בשו"ת דבר יהושע (ח"ד סי' יט), הביא מהשדי חמד (מערכת ז כלל יב) שהאריך לגבי דין "זה אלי ואנוהו" אי הוי מדאורייתא או מדרבנן. ולפי דעתו נראה דהוי דרשה גמורה, דבירושלמי (פ"א דפאה ה"א) איתא: תני רבי ישמעאל זה אלי ואנוהו, וכי אפשר לו לאדם להנאות את בוראו, אלא אנוהו לפניו במצוות אעשה לפניו לולב נאה וכו', אבא שאול אומר אדמה לו מה הוא רחום וכו'. הרי בכל הדרשה של אנוהו היא משום שאי אפשר לפרש כפשוטו דקאי על הקדוש ברוך הוא, אם כן על כרחך דהתנאה לפניו במצוות הווי דרשה גמורה, דאם אינו אלא אסמכתא עדיין קשה פשטיה דקרא איך מיתוקמא, ולא אמרינן דרשה דהוי אסמכתא רק היכא דפשטיה דקרא מתפרש בענין אחר, כמבואר בתוס' ערובין (כג: ד"ה פשטיה).

וכן יש ראייה מהא דאבא שאול דרש אדמה לו מה הוא רחום וכו', דליכא למימר דאסמכתא היא, דמדוע נצרך אסמכתא הא דכתיב 'אחרי ה' אלוקיכם תלכו', והרמב"ם בספר במצות (מצוה ח) מנה דבר זה למצוות עשה, אלא על כרחך צריך לומר דזה הוא פשוטו של מקרא, ומאבא שאול נשמע גם לרבי ישמעאל דדרשה גמורה היא.

והא דכתב הריטב"א כאן (וכן הוא ברשב"א), דהיינו מצווה מדרבנן, אין כוונתו משום דלא הוי דרשה גמורה, אלא כוונתו משום דהפסוק לא נאמר בלשון ציווי מפי הגבורה להתנאות לפניו במצוות, אלא משה וישראל אמרוהו בשירת הים. וכמו שכתב הכסף משנה (הל' תפלה פ"א ה"א) דלא מצינו למילף שתפלה היא מצות עשה דאורייתא מדכתיב בכל לבבכם, משום דלעבדו לא הוי מצוה אלא סיפור דברים בעלמא.

ישיבה בסוכה שירד עליה שלג

"ירקות... מביאין את הטומאה ואין חוצצין בפני הטומאה ופוסלין בסוכה משום אויר" (יג:)

בשול"ת גינת ורדים (או"ח כלל ד סי' ז), דן בדין מדינות קרות שיורד בהם שלג בסוכות, ולפעמים מתעבה השלג עד שנעשה כמין תקרה על הסוכה, אם יכולים לשבת אז בסוכה או שיש לפסול את הסוכה כסוכה שתחת התקרה, שהרי שלג אינו ראוי לסכך כיון שאין גידולו מן הארץ.

וכתב להכשיר, כיוון שלעניין טומאה מצאנו (באהלות פ"ח מ"ה) שהשלג והכפור והגליד אינם מביאים את הטומאה, שאם תקרת שלג מאהילה על המת ועל האדם אין היא מביאה עליו טומאת אוהל, וכן אינם חוצצים בפני הטומאה, שאם מחיצת שלג מפסיקה בין המת לבין האדם אין מחיצה זו מפסיקה בפני הטומאה, וטעם הדבר הוא כיון שהם נימוחים מאליהם ואינם מתקיימים (ר"ש ופיה"מ לרמב"ם ורע"ב שם, רש"י ותוס' בבא בתרא כ.). ואם כן הוא הדין לעניין סכך פסול בסוכה, יש לומר שדין סוכה כדין טומאה, וכשם שלעניין טומאה אין השלג נחשב למחיצה ולאוהל כיון שהוא נימוח מאליו, הוא הדין שלעניין סוכה אינו נחשב לסכך פסול ולתקרה כיון שהוא נימוח מאליו, ודינו כדין ירקות שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח, שמבואר בסוגייתנו שדינם לעניין סוכה כאוויר ולא כסכך כיון שהם מתייבשים מאליהם. והוא הדין בשלג שנידון כאוויר ואינו פוסל. ובבאר היטב (סי' תרכו סק"א) ובשערי תשובה (שם סק"א) הביאו דברי הגינת ורדים להלכה.

ובערוך השולחן (סי' תרכט ס"ב) תמה על פסק זה, וכתב שאין לדמות דיני טומאה לדיני סוכה, שהרי זרעים וירקות המחברים לקרקע גם כן דינם שאינם חוצצים בפני הטומאה וכמו ששינו שם (אהלות פ"ח מ"ה) חוץ מן האירוס והקיסוס וירקות חמור ודלעת יונית, ואף על פי כן לעניין סוכה ודאי נידונים כסכך פסול ולא כאוויר. ולכן כתב שבעת שהשלג רב על הסכך לא יברך לישב בסוכה.

אמנם, בגינת ורדים שם דן בטענה זו, וכתב שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים בסוגייתנו בטעם הדבר שירקות אינם חוצצים בפני הטומאה, שלדעת המאירי ותוס' רי"ד והריטב"א בשם אית דמפרשי בסוגייתנו, וכן דעת הרמב"ם (פיה"מ אהלות שם, וראה גם תוס' שבת טז: ד"ה כל, וחזו"א אהלות סי' י ס"ק יב) הטעם שאינם חוצצים בפני הטומאה הוא כיוון שאין להם קיום, מפני שהם מתייבשים מהר ולכן הרי הם כמי שאינם, ולפי דעתם גם כשהירקות תלושים אינם חוצצים בפני הטומאה.

אך לדעת רש"י והתוס' והריטב"א בסוגייתנו, מעיקר הדין ירקות תלושים מביאים את הטומאה וחוצצים בפני הטומאה אף שהם עתידים להתייבש, כיון שעכשיו לא התייבשו (ומדרבנן גזרו שלא יחצצו בפני הטומאה גזירה משום אחר שיבשו). ובמחברים טעם אחר יש, שאינם מביאים את הטומאה ואינם חוצצים בפני הטומאה, לפי שירקות מחוברים הרוח מנדנדת אותם אנה ואנה ולכן אינם חשובים כמחיצה וכאוהל. ולפי זה כתב בגינת ורדים, שלדעת הרמב"ם וסיעתו הסוברים שרוב הירקות אינם חוצצים בפני הטומאה כיוון שאין להם קיום, הוא הדין שאין להם דין סכך פסול אלא דין אוויר, ומטעם זה נקטה המשנה (לעיל יא.) דווקא דלעת וקיסוס כדוגמה לסכך פסול, כיוון שרק ירקות אלו חוצצים בפני הטומאה מחמת גדלם וכמו שנתבאר. ובאמת שאר ירקות אין להם דין סכך פסול. ולדעת התוספות וסיעתם שרק בירקות מחוברים אינם חוצצים לפי שהרוח מנדנדת אותם, הרי שרק אם סיכך בירקות מחוברים ונתן אותם על גבי הסכך באופן שהרוח שולטת בהם ומנדנדת אותם, באופן זה באמת לא יחשבו כסכך פסול אלא כאוויר.

ומרן רבינו זי"ע הביא פלוגתא זו בחזון עובדיה סוכות (עמ' לח) והסיק שהמברך יש לו על מה שיסמוך.

יד.
"למה נמשלה תפלת צדיקים כעתר"

מעלת המדקדק בתפילתו

כתב רבינו הרי"ח בבן יהוידע: "נראה לי בס"ד הפך עתר הוא תער, כי המתפלל תפילה שלמה שאינו משמיט בה תיבות או אותיות אז תפלתו דומה לעתר, שתהיה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים כעתר זה שהוא מהפך את התבואה בגורן, ואם אינו מתפלל תפילה שלמה אלא משליך ומאבד תיבות ואותיות מפיו, הרי זו דומה לתער שמאבד ומשליך השערות. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב (קהלת ב, יד) 'החכם עיניו בראשו', כי עתר אות עי"ן בראש תיבה, אך תע"ר אות עי"ן באמצע תיבה, והחכם מתפלל תפילה שלמה שדומה לעתר שאות עי"ן בראש תיבה. והא דנרמז זה של היפוך מדת רגזנות למדת רחמנות בתפילת יצחק, ולא נרמז בתפילת אברהם אבינו ע"ה שהוא הראשון בתפילה שתיתן תפלת שחרית, נראה לי בס"ד כי אברהם אבינו ע"ה הוא אחוז במדת החסד, ואין זה חידוש בתפלתו להפך מדת רגזנות למדת רחמנות, אבל יצחק אבינו ע"ה שהוא דין וגבורה יש בו חידוש טפי בענין זה, שמהפך בתפילתו מדת רגזנות למדת רחמנות". וכעין זה כתב מרן החיד"א בפתח עיניים.

זו.

"החוטם בגדיש לעשות בו סוכה אינו סוכה"

להתחדש במצוות

וביארנו בגמרא משום תעשה ולא מן העשוי. והגר"ש חירארי זצ"ל בספרו מערכי לב (עמ' מ) פירש: "יש לומר הרמז בזה על פי מאמרם של חז"ל, לעולם חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב. פירושו שלא יעשה מצות אנשים מלומדה, שרואה אחרים עושים, ויאמר אעשה גם כן אני. אלא ילך בעקבות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב. דידוע דאברהם הייתה לו מדת החסד, וכשבא יצחק אמר אם אחוז במידת חסד כמו אבי, הרי זה מצות אנשים מלומדה, ואחז הוא במידת גבורה. וכן עשה יעקב ואחז במידת תפארת. זה פירושו של תעשה ולא מן העשוי. פירושו, תעשה מעצמך ולא מן העשוי כבר, שראית אחרים עושים ותעשה גם כן כמעשיהם".